

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА У ДЕТЕКТИВНИХ ТВОРАХ ДАНІЄЛЯ ПЕННАКА

Єрмоленко І. І.

Херсонський державний університет

У статті висвітлено шляхи зображення міського простору у детективних творах Данієля Пеннака, доведено, що репрезентація міських пейзажів, побудована на контрасті семантичних значень, актуалізує опозицію між зовнішнім виглядом і внутрішньою сутністю зображуваного, визначено, що опис міського простору шляхом кореляції понять тепла і холоду розкриває суб'єктивну модальність автора.

Ключові слова: детективний текст, зображення міського простору, лінгвопоетичний аналіз.

Єрмоленко И. И. Репрезентация городского пространства в детективных текстах Даниэля Пеннака. В статье освещены пути изображения городского пространства в детективных произведениях Даниэля Пеннака, доказано, что репрезентация городских пейзажей, построенная на контрасте семантических значений, актуализирует оппозицию между внешним видом и внутренней сущностью изображаемого, определено, что описание городского пространства путем корреляции понятий тепла и холода раскрывает субъективную модальность автора.

Ключевые слова: детективный текст, изображение городского пространства, лингвопоэтический анализ.

Yermolenko I. The representation of urban space in Daniel Pennac's detective texts. The article highlights the ways of portraying the urban space in detective works of Daniel Pennac, who is a contemporary French author. The investigation aims at determining the specific features of the presentation of the urban environment in the Daniel Pennac's detective texts, implementing the pragmatic intention of the author. A characteristic place where the events of the "black detective" take place are the city, namely, Paris, Vercors and Belleville – the 20th district of Paris in which the vast majority of the population are the immigrants from different parts of the world. The texts of Daniel Pennac are inherent in the representation of the urban environment, based on the opposition between the appearance and the inner essence. The image of urban landscapes is built on the contrast of the semantic values of light and darkness, center and periphery. However, the stereotype image of a large city is different from the representation of Belleville. Here, the toponymic details not only contribute to the realism of the narration but create the effect of the reader's presence, and allow to create a virtual quarter plan as well. The contrast expressed on the lexical level does not actually does not indicate the discrepancy between the appearance of the inner essence of the urban environment. By correlating the concepts of heat and cold the author shows that different and, at first glance, incompatible concepts do can exist side by side. This reveals the author's subjective modality, i.e. his conception of the harmonious multiethnic and multicultural society of modern France.

Key words: detective text, image of urban space, linguo-poetic analysis.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Детективний текст постійно видозмінюється та еволюціонує відповідно до розвитку суспільства, що зумовлює сталий інтерес науковців різних галузей до детективних текстів. Детективні романи Данієля Пеннака належать до французької постмодерністичної літератури останніх десятиріч ХХ століття і користуються популярністю серед західних читачів. Вони, однак, не підлягали ґрунтовному аналізу. Вітчизняні науковці не зверталися до дослідження детективних творів автора Данієля Пеннака. Серед зарубіжних дослідників детектив Данієля Пеннака розглядав у своїх публікаціях Д. Платтен, К. Стот [8; 9]. Проте ці наукові розвідки стосувалися літературознавчої [8] та культурологічної [9] проблематики. Саме відсутністю комплексного лінгвопоетичного вивчення сучасного французького детективного тексту зумовлена **актуальність**

звернення до дослідження "чорного детективу" Данієля Пеннака саме з лінгвопоетичних позицій. Адже на сучасному етапі розвитку мовознавства особлива увага приділяється мовній організації художнього тексту, його індивідуальності, багатозначності, унікальності форми та варіативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві лінгвопоетичний аналіз й інтерпретація художнього тексту є одними з найактуальніших питань, які впродовж тривалого часу привертають увагу лінгвістів багатоплановістю дослідження [1 – 6]. Наразі мовознавчі розвідки спрямовані на вивчення тексту у таких планах: комунікативно-прагматичному [2], лінгвопоетичному [5], наратологічному [4], і структурно-композиційному [3]. Художній текст залишається об'єктом вивчення, оскільки мова художнього твору як відбиття мовлення демонструє прагнення, змістову різноманітність, модальність та аксіологічність намірів автора.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні специфічних рис представлення міського

середовища у детективних текстах Данієля Пеннака, які реалізують прагматичний намір автора. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: довести, що репрезентація міських пейзажів вибудовується на контрасті семантичних значень і цим самим актуалізує опозицію між зовнішнім виглядом і внутрішньою сутністю зображуваного, визначити, яким чином опис міського простору розкриває суб'єктивну модальність автора

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія часового та просторового континууму розуміється як безперервне творення чогось, тобто нерозчленований потік руху у часі і просторі [1, 97]. Як текстова категорія, континуум являє собою певну послідовність фактів, подій, які розгортаються у часі і просторі. Континуум художнього тексту загалом і тексту детективних романів Д. Пеннака зокрема заснований на порушенні реальної послідовності подій. Водночас ця категорія забезпечує конкретність, реалістичність опису. Просторовий континуум детективів Данієля Пеннака значно точніший, ніж часовий. Географічні назви місць подій, описи цих місць подані у суто реалістичному плані. Континуум надає читачу можливість творчо сприймати текст. А саме, читач змушений домислювати певні факти, шукати причинно-наслідкові зв'язки між розірваними подіями та пов'язувати їх між собою, відновлюючи їхню неперервність.

Художній час є формою існування сюжету, категорією розвитку дії. Художня дійсність, яка моделюється у художньому творі, неможлива поза часовими відносинами. Художній час – це той час, який відтворюється та зображується у художньому тексті [6, 14].

Оскільки у "чорних детективах" Данієля Пеннака події розвиваються паралельно у кількох місцях у різний час, а також мають місце декілька сюжетних ліній, можемо констатувати, що художній час детективних романів є багатомірним.

Художній час детективів Д. Пеннака рухається не тільки від минулого до майбутнього, а й у протилежному напрямку. Він є зворотним та різнонаправленим. За традицією детективного жанру у романах Д. Пеннака наслідок передує причині, а ретроспекція є одним із прийомів структурної організації сюжету.

Традиційно «чорний детектив» конструює, відповідно до детективної інтриги, суто реалістичний простір, у якому відбуваються сучасні суспільні події і вирішуються проблеми. Проте детективним романам Д. Пеннака не властиве занурення у подробиці реалістичного опису злочинних прошарків суспільства. Автор використовує реалістичне середовище, включаючи в нього чарівний вимір, притаманний для дитячої казки.

Характерним місцем, де розгортаються події «чорний детектив», є місто, а саме, традиційно неблагополучні, небезпечні квартали [7, 382]. У циклі детективних романів Данієля Пеннака

місцями розгортання пригод сім'ї Малосенів є Париж, Веркор і Бельвіль – паризький квартал у 20-му окрузі, у якому переважна більшість населення – іммігранти з різних куточків світу.

Репрезентація перших двох топонімів у текстах Д. Пеннака є типовою для детективів «чорної серії», тобто вони описані як місця небезпечні. У романі "Monsieur Malaussène" темний і диявольський характер міського простору експлікується через антифразис у назвах перелічених містечок:

Vers quel destin nous poussent ses chandeliers jaillis de la pierre? Quelle route miraculeuse ponctue cette brochette des saints dont nous avons traversé les villages: Saint-Nazaire, Saint-Thomas, Saint-Laurent, Saint-Jean, Saint-Eulalie, saintes sentinelles de Vercors, où nous conduisez-vous? Dans les entrailles du diable? [...] On entendait un torrent gronder sous nos rues. Un petit chemin descendait vers ces abysses: "très dangereux", annonçait une pancarte (Pennac, MM, 374).

Наведені у фрагменті топоніми мають алюзивне відношення до релігійних текстів і містять компонент *saint* adj. – "se dit de Dieu en tant qu'il est souverainement pur, parfait" [10], у якому виділяємо семи "pur", "parfait". Проте антитеза у наступному риторичному запитанні, виражена лексемою з протилежним значенням *diable* n.m. – "l'esprit du mal" [там само], актуалізує антифразис, який передає істинне негативне ставлення мовця до міського середовища. Точка зору мовця підтверджується далі у тексті введенням словосполучення "très dangereux", яке оповідач бачить на дорожньому знаку. Прикметник *dangereux* adj. – "qui peut nuire, qui constitue un danger, qui expose à un risque, à un mal" [там само] є попередженням адресату про приховану небезпеку, яку може містити міське середовище, незважаючи на зовнішню надійність і цілковиту безпечність.

Зазначимо, що текстам Данієля Пеннака притаманна репрезентація міського середовища, заснована на опозиції між зовнішнім виглядом і внутрішньою сутністю. У романі "Au bonheur des ogres" магазин, розташований на вулиці Тампль, у якому працює головний герой, втілює фальшивість міського оточення. Кожного разу, коли дія переноситься у магазин, у тексті акцентується увага на надзвичайному освітленні інтер'єру: *j'y pénètre [...] et suis aussitôt inondé de lumière [...] Toute cette lumière qui tombe en cascade silencieuse des hauteurs de Magasin, qui rebondit sur les miroirs, les cuivres, les vitres, les faux cristaux, qui se coule dans les allées, qui vous saupoudre l'âme – toute cette lumière n'éclaire pas: elle invente un monde* (Pennac, BO, 37). Зосередження уваги на освітленні у магазині реалізується шляхом багаторазового повторення лексеми *lumière* n.f. у поєднанні з іменниками на позначення скляних предметів з глянцевиими світловібиваючими поверхнями – *miroirs, vitres, cristaux*. Такий опис апелює до образного мислення адресата і породжує більш реалістичне і рельєфне зображення

інтер'єру. Персоніфікація такого явища, як світло, яка полягає у наданні йому здатності "винаходити", характерної для істот (*la lumière invente un monde*), підсилює його значущість в цьому контексті. Поняття штучного яскравого освітлення, глянцевого поверхонь асоціюється у адресата з шиком і багатством великого міста та актуалізує репрезентацію Парижа як благополучного розкішного міста.

Значним є контраст у зображенні внутрішнього середовища магазину і зовнішнього середовища за його межами, тобто, міського пейзажу Парижа, який асоціюється у читача з холодом і темрявою: *Lorsque je me trouve dehors, j'ai l'impression de marcher pieds nus sur un tapis d'aiguilles. Mes paupières sautent, mes mains tremblent, je claque des dents* (ibid., 83). У наведеному фрагменті немає прямої вказівки на температуру навколишнього середовища, проте атмосфера холоду передається завдяки детальному опису відчуттів героя, спричинених морозом, а саме ефекту ходіння по голках (*marcher pieds nus sur un tapis d'aiguilles*), тремтіння повік (*paupières sautent*) і рук (*mains tremblent*), клацання зубами (*claque des dents*). Середовище паризького метро постає похмурим та брудним: *Matin d'hiver, sombre, poisseux, glacial, encombré. Paris est une flaque où s'engluie le jaune des phares* (ibid., 36). Метафора, яка порівнює Париж із калюжею, актуалізує протилежний бік розкішного міста і наближає детективні тексти Д. Пеннака до традицій детективів "чорної серії" у плані зображення міського середовища як похмурого і небезпечного місця. Контраст між внутрішнім середовищем магазину і зовнішнім середовищем паризьких вулиць актуалізується в антитезі: *Chaque fois c'est toujours le même choc. Autant il fait sombre dehors, et sinistre, autant ça brille à l'intérieur* (ibid., 37). Зовнішнє середовище характеризується лексемою *sombre* adj – "se dit d'un lieu peu éclairé, où la luminosité est faible" [10], а для опису інтер'єру магазину автор використовує лексему з протилежним значенням *briller* v.i. – "émettre une vive lumière; réfléchir les rayons lumineux" [там само].

Зазначимо, що у першому романі саги про Малосенів "Au bonheur des ogres" саме магазин, а не Париж, є місцем, де розгортаються основні події детективної інтриги твору. Проте, ми можемо прослідкувати імпліцитний зв'язок між магазином та містом, проаналізувавши просторову організацію магазину. Центр магазину, завжди переповнений покупцями, відповідає динамічному центру мегаполісу: [...] *le Magasin est bourré. Une foule épaisse de clients écrasés de cadeaux obstrue les allées* (ibid., 11). Підвальні поверхи магазину, заповнені стариганами Тео, співвідносяться з неблагополучними районами міст, населеними маргінальними соціальними прошарками, волоцюгами: *Il était si gentil avec les débris du quartier qu'ils venaient bricoler tranquillement sur ses établis, des journées entières,*

de plus en plus nombreux (ibid., 40). Лексема *débris* n.m. – "personne en mauvais état physiquement ou moralement; réj. restes inutilisables d'une chose ou d'un ensemble de choses diverses" [11], яка уживається на позначення стареньких, має негативну конотацію, тим самим указуючи на неблагополучні прошарки суспільства. Словосполучення *de plus en plus nombreux* констатує поступове збільшення кількості старих у магазині і співвідноситься зі збільшенням кількості населення районів на околицях Парижу за рахунок постійного прибуття іммігрантів.

Отже, у детективних текстах Д. Пеннака зображення міських пейзажів побудоване на контрасті семантичних значень світла і темряви, центру і периферії. Втім, стереотипне зображення великого міста відрізняється від репрезентації Бельвіля – поліетнічного кварталу Парижа, де проживає сім'я головних героїв детективного циклу.

Очевидною є деталізація при описі переміщення персонажів по Бельвілю. Найдрібніші топонімічні деталі не лише сприяють реалістичності оповіді і виникненню ефекту присутності читача, а й дозволяють створити віртуальний план кварталу. Такі топоніми, як вулиця Тампль, цвинтар Пер-Ляшез, вулиця Фолі Реньо, кінотеатр Зебра, ресторан Кутубія, слугують географічними орієнтирами для читача і допомагають повноцінному сприйняттю інформації у тексті.

Цікавим є факт, що в описах Бельвіля також присутній елемент холоду і контраст між поняттями холоду і тепла. Проте, на відміну від опису міського середовища Парижа, холод і тепло у репрезентації Бельвіля не розмежовуються просторовими кордонами: *C'était l'hiver sur Belleville et il y avait cinq personnages. Six, en comptant la plaque de verglas [...] [qui] ressemblait à une carte d'Afrique et recouvrait toute la surface du carrefour que la vieille femme avait entrepris de traverser* (Pennac, FC, 13). Лексеми *hiver* n.m. – "période froide de l'année dans les climats tempérés" [10] і *verglas* n.m. – "couche de glace lisse constituée par une pluie non surfondue tombant sur un sol glacé; couche rugueuse et glissante par endroits, qui se forme lorsque la neige au sol, après avoir fondu, se congèle de nouveau" [там само] мають спільний семантичний компонент холоду, але при цьому клаптик ожеледиці на дорозі нагадує за своєю формою Африку – континент, який у розумінні адресата асоціюється зі спекотним кліматом, причому більшість жителів Бельвіля є вихідцями саме з Африки. Отже, поняття холоду і тепла не виключають одне одного, а тісно співіснують у текстових фрагментах, які відносяться до Бельвіля. Втім, контраст між цими поняттями не свідчить про невідповідність зовнішнього вигляду внутрішній сутності міського середовища Бельвіля, що підтверджується далі у тексті роману словами оповідача: – *C'est étrange, Belleville ne croit pas au froid* (ibid., 212). Тут лексема *froid* n.m. – "dont la température est basse, en particulier

par rapport à celle du corps humain" [10], яка позначає холод, уживається у заперечній конструкції, демонструючи те, що Бельвіль не вірить у холод, оскільки переважна більшість його населення походять зі спекотного континенту. Таким чином, на лексичному рівні шляхом кореляції понять тепла і холоду розкривається суб'єктивна модальність автора, яка полягає у тому, що різні і, на перший погляд, несумісні поняття можуть існувати поряд, а звідси слідує і те, що і різні люди, які у нашому разі належать до різних етнічних груп, також можуть жити поряд у гармонії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, репрезентація міського середовища у текстах Д. Пеннака відрізняється від традиційної для романів «чорної серії» наявністю більш позитивних елементів, а також слугує розкриттю авторської модальності, котра експлікує авторську концепцію гармонійного мультиетнічного і мультикультурного суспільства сучасної Франції. Перспективними вбачаються подальше комплексне дослідження лінгвістичне сучасної французької прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования [5-е изд.]. Москва: КомКнига, 2007. 144 с.
2. Морякіна І. А. Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі : лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 233 с.
3. Рогоза О. Б. Структурно-композиційні та семантико-прагматичні особливості французького епістолярного роману XVIII—XX століть (на прикладі творів Ш. де Лакло, О. де Бальзака, А. де Монтерлана): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2005. 209 с.
4. Савчук Р. І. Оповідний простір художньої прози Ф. Саган: лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2009. 295 с.
5. Смушинська І. Суб'єктивна модальність художньої прози: монографія. Київ: Вид. центр «Київський університет», 2001. 255 с.
6. Тураева З. Я. Лингвистика текста: Структура и семантика. Москва: Просвещение, 1986. 127 с.
7. Lacassin F. Mythologie du roman policier. Mesnil-sur-l'Estrée: Editions Bourgois, 1993. 539 p.
8. Platten D. The impact of the contemporary roman noir [Electronic ressource] French prose in 2000. Rodopi, 2002. 272 p. URL: <http://books.google.ru/books?id=7XXnRMw1qqMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
9. Stott C. A. Belleville rouge, belleville noir, belleville rose : représentation d'un quartier parisien depuis le Moyen Age jusqu'à l'an 2000. The University of Adelaide : South Australia, 2008. 376 p.
10. Dictionnaire Larousse : définitions, expressions, synonymes & antonymes, difficultés, citations [Ressource électronique]. URL: http://www.lexilogos.com/francais_langue_dictionnaires.htm
11. Encyclopédie LEXILOGOS [Ressource électronique]. URL: http://www.lexilogos.com/français_langue_dictionnaires.htm

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. BO : Pennac D. Au bonheur des ogres. Paris.: Ed. Gallimard, 1985. 288 p.
2. FC : Pennac D. La fée carabine. Paris: Ed. Gallimard, 1987. 340 p.
3. MM : Pennac D. Monsieur Malausène. — Paris: Ed. Gallimard, 1995. 648 p.